

W pracy badana jest rola obiektów kulturowej ekspresji oraz cech środowiska przyrodniczego i kulturowego przestrzeni peryferyjnych – w definiowaniu znaczących miejsc w krajobrazie. Argumentuje się, że przestrzenie o charakterze przyrodniczym są często wyłączone z przestrzeni życia codziennego przez ich umuzealnienie lub sakralizację, natomiast potrzeba kontaktu z „naturą” jest jednym z bardziej istotnych powodów suburbanizacji, i powoduje wiele zmian (często niekorzystnych) w środowisku. Analizowane są historyczne przedsięwzięcia, w których przyrodniczy charakter przestrzeni dostępnej publicznie był postrzegany jako cecha pomocna w rozwiązywaniu problemów urbanistycznych. Dowodzi się, że przestrzenie dostępne publicznie, o charakterze przyrodniczym, wielokrotnie były wykorzystywane jako elementy planu urbanizacji – mające poprawić warunki życia w mieście. Współczesne peryferyjne przestrzenie dostępne publicznie, wyposażone w obiekty kulturowej ekspresji, bada się jako kontynuację tego nurtu. Na podstawie analiz zagranicznych realizacji dowodzi się, że dzięki budowie tych obiektów, zostają wyeksponowane niedostrzegane, niedoceniane lub nieznane szerzej walory środowiska i lokalne wątki kulturowe – w przestrzeni wcześniej niezdefiniowanej architektonicznie i urbanistycznie. Ich budowa jest także elementem promocji i narzędziem mającym przyciągnąć użytkowników do przestrzeni wcześniej odwiedzanych przez niewielką liczbę osób. Bada się przestrzenie peryferyjne, które stały się istotne dla społeczności, podkreślając lokalne historie i współtworząc krajobraz kulturowy. Akcentowana jest ich rola w wyrównywaniu znaczenia miejsc i dla zrównoważonego rozwoju, zurbanizowanego w sposób rozproszony, terytorium. Dociekania teoretyczne zostały wdrożone w autorskim laboratorium badawczo-dydaktycznym, projektach i realizacjach, których analiza pozwoliła dowiedzieć, że obiekty kulturowej ekspresji mogą definiować znaczące, dostępne, zakorzenione w lokalności miejsca, w polskich przestrzeniach peryferyjnych.

W pierwszej fazie badań analizowane są sposoby dostępu do przestrzeni pozamiejskiej o charakterze przyrodniczym i obiektowej, ogólnie uznawanej, wartości. Argumentuje się, że publiczne udostępnianie tych terenów wiąże się z ich: sakralizacją – jeżeli mają wysoką wartość przyrodniczą, historyczną lub krajobrazową, lub umuzealnieniem – jeżeli ich współczesna użyteczność, inna niż turystyczna, jest nisko oceniana. Zauważa się, że w tych działaniach mamy do czynienia z częściowym wyłączeniem przestrzeni z codziennego użytkowania. Podkreślono praktyki wygradzania obszarów zainteresowania, celem ograniczenia wpływów czynników zewnętrznych na chronione wartości – naturalne i estetyczne. Zwrócono uwagę na zagrożenie tematyzacją, tendencje do powtarzania rozwiązań tradycyjnych w wydzielanych obszarach. Przeanalizowawszy sposoby udostępniania przestrzeni o uznanych wartościach, zauważono potrzebę badań dotyczących organizacji przestrzeni, które mają charakter przyrodniczy, ale są uznawane za peryferyjne i zwykłe – w konsekwencji niedoceniane, niedostrzegane. Ta konstatacja otworzyła pole badań dotyczących roli architektury i urbanistyki w definiowaniu miejsc w krajobrazie – których walory są nieodpowiednio, lub w ogóle niewyeksponowane.

Kolejną część rozważań teoretycznych rozpoczyna analiza roli terenów o charakterze przyrodniczym, w planowaniu rozwoju miast. Badanie terenów zieleni publicznej w historycznych projektach urbanizacji, prowadzi do wniosku, że zakładano je na działkach obrzeżnych, niekoniecznie atrakcyjnych przyrodniczo, planując, że staną się katalizatorami dla nowej (lepiej) zabudowy. Przestrzenie te definiowały granice, wyznaczające podziały na obszary o charakterze przyrodniczym i tkankę urbanistyczną (zwiększając bezpieczeństwo inwestycyjne, ale też zwiększając ryzyko spekulacji gruntami). Wprowadzono pojęcie peryferyjnej przestrzeni dostępnej publicznie – jako opis współczesnych przestrzeni bez zdefiniowanych zewnętrznych krawędzi, wyposażonych w obiekt ekspresji kulturowej, które są narzędziem strukturyzacji rozproszonej urbanizacji. Podkreślono ich rolę w eksponowaniu walorów przyrodniczych i wątków kulturowych, które można odnaleźć we wszystkich, nawet najbardziej peryferyjnych lokalizacjach. Dalej argumentuje się, że przez otwartą, elastyczną i addycyjną formułę zagospodarowania terytoriów peryferyjnych, wyposażonych w (zazwyczaj) niewielkie obiekty kulturowej ekspresji, możliwe jest przekształcenie przestrzeni bez publiczności, w rozpoznawalne, odwiedzane i podkreślające lokalną kulturę miejsca – kształtujące współczesny krajobraz kulturowy. Zaakcentowano dużą niezależność funkcji i formy peryferyjnych przestrzeni dostępnych publicznie, od faktycznych atrybutów środowiska (np. degradacji, odległej lokalizacji).

Zagraniczne realizacje posłużyły jako materiał badawczy dla kolejnej tej pracy. Scharakteryzowano rodzaje peryferyjnych przestrzeni dostępnych publicznie udostępniających środowisko o charakterze przyrodniczym (pozamiejskie i miejskie): skonstruowane, zdekonstruowane i zabezpieczające. Wznoszone w ich obrębie obiekty kulturowej ekspresji (obiekty architektoniczne organizujące doświadczanie krajobrazu, będące syntezą obiektywnych i subiektywnych treści kulturowych) scharakteryzowano jako umożliwiające kontakt z „naturą” (niekoniecznie o wysokiej wartości przyrodniczej) konsekwencje przemian struktury miasta i peryferii.

Dalej podjęto badania wybranych, zagranicznych realizacji obiektów kulturowej ekspresji (jako głównych elementów peryferyjnych przestrzeni publicznych). Wykazano, że formy obiektów podkreślają lokalne potencjały (uczelnione wątki kulturowe i przyrodnicze) oraz, że są budowane na terenach rzadziej uczęszczanych, które w wyniku tych inwestycji stają się przestrzeniami publicznie odwiedzanymi. Podkreślono konsekwencje przestrzenne powstania tych budowli (działań punktowych) – tworzenie przez nie stref: przedpola, koncentracji i odbioru indywidualnego, oraz aranżowanie przez nie układów: obszarowych i kolekcji. Poruszono problematykę nadawania statusu miejsc publicznych przestrzeniom nieużytkowanym, wnioskując, że istotne w tym procesie jest tworzenie symbolicznych lub (i) materialnych powiązań między obiektami kulturowej ekspresji a krajobrazem. Na koniec podkreślono wagę reżyserii przestrzeni i rolę „teatrów pamięci” – form przestrzennych podkreślających elementy środowiska warte zapamiętania (i dzięki temu zapisujące je w pamięci). Omawiane przypadki zestawiono i opisano według charakterystycznych dla obiektów kulturowej ekspresji: form; funkcji; sposobów eksponowania i komunikacji lokalnych wątków kulturowych; metod oddziaływania obiektów na użytkowników, kształtujących ich doświadczenie krajobrazu oraz relacji obiektów do krajobrazu. Na podstawie realizacji europejskich zwrócono uwagę na częste podkreślanie ich funkcji promocyjnej (zewnętrznej, turystycznej), przy jednoczesnym marginalizowaniu ich znaczenia dla mieszkańców.

W kolejnej fazie badano obiekty kulturowej ekspresji w formule laboratorium dydaktycznego i autorskie projekty przewidziane do wdrożenia, które w rodzimych warunkach podkreślają lokalne wątki kulturowe i przyrodnicze. Potwierdzono obserwację, że obiekty kulturowej ekspresji, łączone w kolekcje mogą tworzyć wartościowy komunikat kulturowy. Stwierdzono też, że mogą stanowić przydatne narzędzie odmiany miejsc peryferyjnych (wydających się początkowo pozbawionymi potencjału) – w miejsca podkreślające (przez obiekty budowlane) lokalną tożsamość. Argumentowano, że zmieniając tereny nieużytkowane, niedostrzegane, w przestrzenie kulturowe i przyrodnicze, mogą budować współczesne krajobrazy kulturowe. Potwierdzono, że obiekty kulturowej ekspresji organizując indywidualny dostęp (zrównoważony) – do terenów „natury” (wzbogaconej o wątki kultury), zyskują pozytywne recenzje zarówno od mieszkańców, jak i potencjalnych turystów. Finalnym stadium badań była analiza dwóch realizacji autorskich, projektów: platformy widokowej w Woli Kroguleckiej oraz Enklawy Przyrodniczej Bobrowisko. Te obiekty kulturowej ekspresji, podkreślające lokalne wątki kulturowe i przyrodnicze, zbudowane w peryferyjnych przestrzeniach, na krawędzi istniejących ośrodków urbanizacji, zmieniły tereny nieznanne, uczęszczane przez niewielką liczbę – w przestrzenie dostępne publicznie i licznie odwiedzane. Przestrzenie peryferyjne stały się ważnym elementem wizerunku o ponadlokalnym znaczeniu – podkreślając wartość i unikalność lokalnego krajobrazu kulturowego. Przestrzenie uczęszczane, zarówno przez mieszkańców jak i turystów, stały się miejscami centralnymi – na peryferiach, pozwalającymi na zrównoważony (publiczny, ale nie masowy) dostęp do krajobrazu o charakterze przyrodniczym – transformując istniejący kontekst, wzmacniając czytelność (obecnych w nim) wątków kulturowych i przyrodniczych.